

LYRICKÁ POÉZIA

Literárne termíny

VERŠ, STROFA, RÝM

RÝM

– je zvuková zhoda slabík/hlások na konci verša

1. **Združený rým** je rýmové spojenie dvoch za sebou nasledujúcich veršov podľa schémy aa/bb/cc
2. **Prerývaný rým** vzniká pravidelným spojením určitých veršov, napr. druhého a štvrtého verša, kým ostatné verše sa navzájom nerýmujú
-schéma abcb
3. **Striedavý rým** je rýmové spojenie dvoch párných a dvoch nepárných veršov v strofe podľa schémy abab
4. **Obkročný rým** je v štvorverší rýmové spojenie prvého so štvrtým a druhého s tretím veršom podľa schémy abba
5. **Postupný** – veľmi zriedkavý – ide o rýmové spojenie veršov rôznych strof podľa schémy – abcd abcd efgh efgh

Mužský/ženský rým

Mužský rým

Má dôraz na poslednej rýmujúcej sa slabike.

*Ty čarovtáku môj, nes ducha môjho, nes!
Čuj búny srdca tľk, to rozkaz tebe dnes..
(P. O. Hviezdoslav – Sonety)*

Ženský rým

Rytmický dôraz nie je na poslednej rýmujúcej sa slabike.

*Zmráka sa, stmieva sa, k noci sa chýli.
Od hory, od lesa tak plače, kvíli...
(Ivan Krasko – Zmráka sa)*

ASONANCIA a GRAMATICKÝ RÝM

- ASONANCIA nie je zvuková zhoda slabík, ale iba zvuková podobnosť, vyvolaná zhodou samohlások.
- Často sa vyskytuje v ľudových piesňach.

Láska, bože, láska! Kde t'a ľudia berú?

Na horách nerastieš, v poli t'a nesejú.

- GRAMATICKÝ RÝM vzniká vtedy, keď sa rýmujú iba gramatické prípony slov
dobrého - pekného

Vnútorný / vonkajší rým

– Rozlišujeme aj vonkajší a vnútorný rým.

Vonkajší:

*Tam v siedme doline stojí domček malý,
pod strapatou strechou žije otec starý.*

(V. P. Tóth – Najmladší syn)

Vnútorný:

*Zmije chytré krahnú v Nitre...
Len sa zajtra zore zjatria...*

(P.O. Hviezdoslav – Pribina)

Určte rým...

Démon kys' škaredý, chvost vleč' úc po zemi

ku mne sa priplazil, do ucha šepce mi.

Noc bola hlboká, svetlá už nepláli:

plamenný zrak jeho tvár mi okáli.

(Ivan Krasko – Baníci)

Mám ústa plné tvojich úst.

Mám dlane plné tvojich dlaní.

V lebke jak vietor v roklinách

Mi šumí hlas tvoj rozvzlykaný.

(M. Rúfus – Rozlúčenie)

A národ oboril sa na národ

s úmyslom vraždy, s besom skazite'a.

Kres spráskal pušiek, zahmeli delá:

zem stene, piští vzduch, rvú vlny vôd...

(P.O. Hviezdoslav – Krvavé sonety)

Za mier musí básnik do olova

tvrdopísať spravodlivú zášť.

Sláviť musí jasným zvonom slova

radostnú a rozkvitnutú vlasť.

(M. Rúfus – Verše)

Viem, že môj silný hlas mrie bez ozveny,

hoc by sa niesol jak spev cherubína!

Viem, že je márna žertva môjho žitia...

Poslednej chaty zakial' stoja steny,

v nejž hlaholila sladká slovenčina:

s tou chatou zviažem obsah svojho bytia.

(S. H. Vajanský – Prísaha)

VERŠ a STROFA

VERŠ

- je základná jednotka básnického rytmu, spravidla jeden riadok básnického textu
- vyznačuje sa zvukovým usporiadaním, ktoré je založené na pravidelnom rozložení prízvukných a neprízvukných slabík alebo dlhých a krátkych slabík
- podmienkou je rytmický impulz – t.j. očakávanie, že po skupine rytmických jednotiek, organizovaných určitým spôsobom, bude nasledovať jednotka organizovaná podobne alebo zhodne

VERŠ a STROFA

STROFA

- je ucelená, motivicky a tematicky uzatvorená počtom veršov, metrickou stavbou veršov a často sa na jej stavbe podieľa aj rým.
- má najmenej dva verše a zriedkavo je počet veršov v strofe vyšší než štrnásť.

DRUHY STROF

TERCÍNA

- trojveršová strofa talianskeho pôvodu.
- každý rým sa objavuje trikrát a prostredný verš v trojverší sa rýmuje s prvým veršom nasledujúceho trojveršia: aba bcb cdc ...
- na konci básne vystupuje jeden verš, ktorý je rýmom spojený s prostredným veršom posledného trojveršia.
- tento posledný verš sa nazýva KÓDA a často je v ňom obsiahnutá pointa básne.
- tvorcom tercíny je Dante Alighieri.
- V tercínach je napísaná jeho Božská komédia

*Jak reťaz kvetná tercína sa vinie,
jak vlny morské tiahnu šíky slok
v tojzvučnom verši zlatej Ausonie.*

*Či smie sa ihrať slabý potomok
za božským Dantom trojrýmovým zvukom,
za jeho letom matný riadiť krok?*

Nuž kto mu bráni zostať nedoukom?

(S. H. Vajanský – Za Dantom)

DRUHY STROF

OKTÁVA (STANCA)

- osemveršová strofa
- prvých šesť veršov sa rýmuje striedavo, v posledných je združený rým.
- abababcc

SPENSEROVA STANCA

- jej pôvodcom je anglický renesančný básnik Edmund Spenser
- obsahuje 9 veršov spojených schémou: ababb cbcc

STANCA

*Šat skvelý posledné nech sloky zdobí,
nech skončí oktávami zvonný chór.
Už praská puto macochinej zloby,
nimž Popolušku brala na závor!
Už idú, idú vytúžené doby,
keď ona pôjde v cársky dvor!
Viem, keď raz skromná v jasný terem vkročí,
oslepí krásou dvoranínov oči.*

(S. H. Vajanský – Slovenčina – Popoluška)

SPENSEROVA STANCA

*Ja v hybkú stancu ako v nový šat,
chcem obliecť slovenčiny milé zvuky!
Ó, nerob, nerob! Volá unný brat,
kvet nevynútiš, kde nie sú puky.
Náš údel robota a rabské muky,
nám nepristane verša pyšný tón,
strún zlatých nech sa netýkajú ruky,
veď nám už smutno hučí smrtný zvon –
nás čaká chladný hrob a posmech napokon!*

(S. H. Vajanský – Slovenčina)

DRUHY STROF

RONDEL

- Strofický útvar, má najčastejšie 13 veršov (nie je to ustálené).
- Verše sú rozdelené na tri strofy 4+4+5. Objavujú sa len dva rýmy.
- V klasickej podobe sa prvé dva verše opakujú na konci druhej a tretej strofy.
- Tematika tohto strofického útvaru, ktorý má korene vo Francúzsku je ľúbostná.

DRUHY STROF

RISPET

- Lúboštná báseň.
- Skladá sa z ôsmich veršov delených do jedného štvorveršia a dvoch dvojverší.
- V štvorverší je striedavý rým (abab) a v dvojveršiach združený (cc dd).

*Pýtaš sa, či je ozaj láska smutná.
Neviem – a v tom je moja útecha.
Viem len, že strachom z nelásky ťa sputná,
strachom, že nič ti v srdci nenechá.*

*Je dýkou, čo sa leskne ako š'astie,
no jazva po nej do nocí ti vrastie.*

*Pýtaš sa, či je láska trvalá.
Ach, kiežby si sa nespytovala...*

*Keby š'astie prišlo, keď my chceme,
keby láska vzbíkla na rozkaz,
Nebolo by š'astia v tepnách zeme,
ani lásky nebolo by v nás.*

*Náhlime sa, veď ne dúfajúci,
za motýľom, čo nám umrel v srdci.*

*Vytúžiť sa na obetný dym?
Aké š'astie – bežať za š'astím!*

(Vojtech Mihálik – Appassionata)

DRUHY STROF

SONET

- lyrická básnická forma
- má 14 veršov rozdelených do dvoch 3-veršových a dvoch 4-veršových strof.
- - prvé štvorveršie obsahuje tézu (nastoleniu problému)
 - druhé štvorveršie antitézu (negáciu problému)
 - posledné 2 trojveršia tvoria syntézu
 - na konci básne je výrazná pointa, ktorá môže meniť zmysel predchádzajúcich častí textu
- vzniká v Taliansku v čase renesancie – Francesco Petrarca

P. O. Hviezdoslav: Krvavé sonety

*Nuž, človeče, tys' pánom prírody? ty že máš právo
rozhodovať nad ňou
Prv seba opanuj! skrot' kázňou vládnou:
kto pán je nad sebou, ten vývodí,*

*i hrdina je pravej slobody,
bo s každým sdiel'ny na nej mierou riadnou;
ináč je otrok len, čo rukou kradnou
tak seba, ako iných oškodí*

*Och, plytkos' srdčná! Och znätok umov!
I azúrove čistí duchovia
pohrdli naraz veľkolepou dumou*

*u dlátka, fariieb, zvukov, u slova;
šli v smes... Nuž, v barbarstva noc, v cniter rumov
ta, človeče, ta vracia výchova!?*

Miroslav Válek: Sonet na opakovanie

*Keď poézia stráca svoju váhu
a básnik nemá, čo by vyslovil,
hl'a: "Hviezda jeho zmýlila si dráhu;
tak neplodne a nadarmo tu žil."*

*Keď poézia všetko stráca,
sám pred sebou tak veľ' ač ne by sa skryl;
na každý dotyk hneď sa zakrváca.
Mohol by zomrieť. Nadarmo tu žil.*

*Keď jeho život poéziu stráca,
je strašne nudný; stráca všetok pyľ.
Bolo by treba, keď sa zapotáca,*

*naznačiť jenne, aby pochopil,
aký je chorý a aká je s ním práca.
nech uzná predsa: nadarmo by žil.*